

Maciej Szwarczyk

Odpowiedzialność nieletnich w prawie karnym skarbowym

Studia Iuridica Lublinensia 3, 211-220

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MACIEJ SZWARCZYK

Odpowiedzialność nieletnich w prawie karnym skarbowym

Juveniles responsibility in fiscal criminal law

UWAGI OGÓLNE

Prawo nieletnich oraz prawo karne skarbowe zaliczane są tradycyjnie do szczególnych (wyspecjalizowanych) działów prawa karnego materialnego.¹ Ich wyodrębnienie było podyktowane zgoła odmiennymi potrzebami, jakie miały do zrealizowania te działy prawa. Ujmując rzecz ogólnie, prawo nieletnich (czy też potrzeba odmiennego traktowania nieletnich, będących sprawcami czynów zabronionych) zrodziło się właśnie z konieczności odmiennego postępowania z takimi osobami. Nieletni to osoby, które nie osiągnęły określonego wieku, z którym prawo karne wiąże możliwość ponoszenia odpowiedzialności. Granica wieku – od której taka odpowiedzialność pojawiała się w polskim prawie karnym, w ujęciu wszystkich kodeksów karnych począwszy od 1932 r.², poprzez kodeks z 1969 r.³, do obecnie obowiązującego z 1997 r.⁴ – wynosiła 17 lat. Osoby, które nie osiągnęły tego wieku, tradycyjnie określane mianem nieletnich, nie podlegały zasadom odpowiedzialności określonej kodeksowo. W związku z tym konieczne było stworzenie regulacji prawnych odnoszących się tylko do osób nieletnich. Przede wszystkim chodziło o rozwiązania, które uwzględniałyby szczególne zasady traktowania takich sprawców, jak również o potrzebę sto-

---

¹ Por. K. Buchała, *Prawo karne materialne*, PWN, Warszawa 1980, s. 30 i n.; I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1989, s. 26; T. Bojarski, *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2002, s. 25 i n.

² Rozporządzenie Prezydenta RP z 11 lipca 1932 r., Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.

³ Ustawa z 19 kwietnia 1969 r., Dz. U. Nr 13, poz. 95 z późn. zm.

⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r., Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

sowania „szczególnych środków” o zupełnie innym charakterze niż „kara” w tradycyjnym rozumieniu prawa karnego.⁵

W ramach rozwoju prawa nieletnich (postępowania z nieletnimi) w Polsce można wyodrębnić dwa okresy, które wiążą się z obowiązywaniem dwóch rozwiązań normatywnych, stanowiących podstawę odrębnego traktowania osób nieletnich dopuszczających się czynów odpowiadających opisom czynów zabronionych przez prawo karne. Po pierwsze, były to przepisy zawarte w kodeksie karnym z 1932 r., zamieszczone w rozdz. IX zatytułowanym *Postępowanie z nieletnimi* art. 69–78 k.k. i po drugie – obowiązujące obecnie rozwiązania prawne zawarte w ustawie z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.⁶

W odniesieniu do prawa karnego skarbowego, należy powiedzieć, że wyodrębnienie tej szczególnej dziedziny prawa karnego materialnego nastąpiło z uwagi na specyficzny przedmiot ochrony, którym jest interes finansowy Skarbu Państwa, a w rozumieniu obowiązującego obecnie kodeksu karnego skarbowego – także interes finansowy jednostek samorządu terytorialnego. Chodzi o ochronę tego interesu przed czynami zabronionymi stanowiącymi przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe skierowane przeciwko obowiązkowi podatkowemu, celnym, zasadom obrotu dewizowego, organizacji gier losowych i zakładów wzajemnych oraz prywatyzacji mienia Skarbu Państwa.⁷

Prawo karne skarbowe, w odróżnieniu od prawa nieletnich, przechodziło – ujmując rzecz historycznie – większe przeobrażenia. Dowodem tego może być chociażby liczba aktów normatywnych, które miały za przedmiot regulacji tę dziedzinę prawa. Były to kolejno ustawy karne skarbowe z 1926 r.⁸ i 1932 r.⁹, dekret Prezydenta RP prawo karne skarbowe z 1936 r.¹⁰, dekret

---

⁵ Co do odrębności i potrzeby szczególnego traktowania nieletnich por.: J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938, s. 240 i n.; A. Strzembosz, *Postępowanie w sprawach nieletnich w prawie polskim*, Lublin 1984, s. 11 i n.; T. Bojarski, *Odpowiedzialność nieletnich w prawie polskim*, [w:] *Orzekanie środków wychowawczych i poprawczych w praktyce sądów rodzinnych*, Lublin 1990, s. 9 i n.; M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce*, Wyd. Zakamycze, Kraków 2001, s. 17 i n.; K. Gromek, *Komentarz do ustawy w sprawach o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2001, s. 7 i n.

⁶ Dz. U. Nr 35, poz. 228 z późn. zm.

⁷ Zob. szerzej na ten temat: J. Bafia, *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 1980, s. 5 i n.; F. Prusak, W. Świda, *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 1989, s. 9 i n.; Z. Siwik, *Systematyczny komentarz do ustawy karnej skarbowej. Część ogólna*, Wrocław 1983, s. 8 i n.; F. Prusak, *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2002, s. 3 i n. Wskazane zakresy rodzajowych dóbr naruszanych w wyniku przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych odnoszą się do systematyki obecnie obowiązującego kodeksu karnego skarbowego. Trzeba pamiętać, że zakres ochrony prawa karnego skarbowego był zmienny, co wynikało z potrzeb państwa w zakresie ochrony interesu finansowego.

⁸ Dz. U. Nr 105, poz. 609.

⁹ Dz. U. Nr 34, poz. 355.

¹⁰ Dz. U. Nr 84, poz. 581 z późn. zm.

prawo karne skarbowe z 1947 r.¹¹, ustawy karne skarbowe z 1960 r.¹² i 1971 r.¹³ oraz – obowiązujący obecnie – kodeks karny skarbowy z 1999 roku.¹⁴

W przypadku tych dwóch dziedzin prawa, jakimi są prawo nieletnich i prawo karne skarbowe, możemy mówić o „wzajemnym relacjach” odnoszących się do zasad odpowiedzialności. Mam na myśli takie sytuacje, że w poszczególnych aktach normatywnych z zakresu prawa karnego skarbowego znajdowały się i znajdują przepisy, w których ustawodawca posługuje się pojęciem „nieletniego”. Podobnie rzecz się ma w przypadku prawa nieletnich, przy czym o ile przepisy kodeksu karnego z 1932 r. nie posługiwały się wprost terminem „przestępstwo skarbowe”, o tyle w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich znajdujemy przepisy, które pojęcia takiego „używają”.

Należy zwrócić także uwagę na jeszcze jeden wspólny element łączący ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich i obowiązujący aktualnie kodeks karny skarbowy. Wyraża się on w tzw. „kompleksowym charakterze regulacji”. Ustawodawca, z punktu widzenia techniki legislacyjnej, przyjął rozwiązanie, że te dwa akty prawne zawierają przepisy prawne o charakterze materialnym, formalnym i wykonawczym, czego wyrazem jest ich określona struktura wewnętrzna.

NIELETNI W PRAWIE KARNYM SKARBOWYM OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

Analiza ustaw karnych skarbowych z 1926 i 1932 r. wskazuje, że pojęcie „nieletni” występowało tylko w jednym przepisie. W obu tych ustawach był to art. 39, który stanowił: „nie ulegają odpowiedzialności w charakterze osób trzecich osoby nieletnie lub znajdujące się pod kuratelą”. Przepis ten odnosił się do specyficznej instytucji prawa karnego skarbowego, jaką była odpowiedzialność osób trzecich. Jej istota polegała na możliwości uczynienia odpowiedzialnym, w zakresie kar pieniężnych i kosztów postępowania karnego nałożonych na skazanego, osobę trzecią. Osoba taka odpowiadała w zastępstwie skazanego, kierując przedsiębiorstwem przemysłowym lub handlowym albo załatwiając inne interesy skazanego.

Artykuł 39 ustaw karnych skarbowych z 1926 i 1932 r. wyłączał osoby nieletnie z zakresu ponoszenia odpowiedzialności jako osoby trzecie, co wiązać należy z faktem, że odpowiedzialność taka miała charakter majątkowy, gdyż rozciągała się na kary pieniężne i koszty postępowania karnego.

¹¹ Dz. U. Nr 32, poz. 140 z późn. zm.

¹² Dz. U. Nr 21, poz. 123 z późn. zm.

¹³ Tekst jednolity: Dz. U. z 26 kwietnia 1984 r., Nr 22, poz. 103 z późn. zm.

¹⁴ Dz. U. Nr 83, poz. 930 z późn. zm.

Należy zwrócić również uwagę, że wskazane akty prawne nie wyjaśniały samego pojęcia „nieletni”. Jak wskazywano w piśmiennictwie tamtego okresu, w tym względzie miały zastosowanie przepisy prawa cywilnego, obowiązujące w trzech dzielnicach państwa.¹⁵

Jeśli chodzi natomiast o wzajemne relacje pomiędzy prawem karnym powszechnym a prawem karnym skarbowym, to kwestię tę regulował art. 2 ustawy karnej skarbowej z 1926 i 1932 roku. Wynikała z niego między innymi taka konsekwencja, że w zakresie określenia granic wieku, od którego możliwe było ponoszenie odpowiedzialności za przestępstwa skarbowe, zastosowanie miały przepisy ustaw karnych obowiązujących na ziemiach polskich. Brak jeszcze kodeksu karnego (z 1932), a więc jednolitej polskiej kodyfikacji karnej, powodował konieczność stosowania w prawie karnym skarbowym regulacji obowiązujących w poszczególnych dzielnicach byłych państw zaborczych. I tak, według ustawy karnej austriackiej za zbrodnie nieodpowiedzialny był sprawca, który nie miał skończonych 14 lat, natomiast karany mógł być sprawca od początku 11. roku życia. Czyny karygodne dzieci do skończonego 10. roku życia pozostawiano skarceniu domowemu. Według kodeksu karnego niemieckiego, odpowiedzialność karna rozpoczynała się od 12 lat. Natomiast do 12. roku życia można było stosować tylko środki poprawcze i roztoczenie dozoru. Pełną odpowiedzialność można było ponosić od ukończenia 18. roku życia. Kodeks karny rosyjski wiek „początku” odpowiedzialności karnej ustanawiał na 17 lat.

Więcej uwagi pojęciu „nieletniego” poświęcił ustawodawca w prawie karnym skarbowym z 1936 roku. W artykule 2 prawa karnego skarbowego zostały wymienione przepisy kodeksu karnego z 1932 r. odnoszące się do postępowania z nieletnimi, tj. art. 69–78 k.k. Miały one odpowiednie zastosowanie do czynów zabronionych, uznanych przez prawo karne skarbowe za występki skarbowe, czyli czyny zagrożone karami zasadniczymi więzienia, aresztu lub grzywny. Stanowiły one naruszenia w zakresie cel, monopoli państwa i podatków (art. 1 p.k.s.). Stąd też czynami zabronionymi, za które wobec nieletnich mogły być stosowane środki przewidziane w kodeksie karnym, były jedynie występki skarbowe. Na gruncie prawa karnego skarbowego obowiązywały przepisy dotyczące traktowania nieletnich w zależności od wieku i rozeznania („działania z rozeznaniem”). Tak więc, w stosunku do nieletniego w wieku do 13 lat zachodziła bezwzględna nieodpowiedzialność za występki skarbowe z powodu braku rozeznania. Możliwe było jedynie stosowanie środków wychowawczych wynikających z art. 69 § 2 k.k. z 1932 roku.¹⁶ Nieletni

---

¹⁵ Por. J. Podczaski, S. Śliwiński, *Ustawa karna skarbową z komentarzem*, Warszawa 1926, s. 43 i n.; E. Sommerstein, *Ustawa karna skarbową*, Warszawa 1927, s. 119 i n.; L. Hartman, *System prawa karnego skarbowego*, Lwów 1930, s. 139 i n.

¹⁶ Zgodnie z art. 69 § 2, środkami wychowawczymi były: upomnienie, oddanie pod dozór odpowiedzialny rodzicom, dotychczasowym opiekunom lub specjalnemu kuratorowi, albo umieszczenie w zakładzie wychowawczym.

pomiędzy 13. a 17. rokiem życia, którzy dopuszczali się występku skarbowego bez rozeznania, również „nie ulegali karze”. Byli oni traktowani jako nieletni poniżej 13 lat i wobec nich także można było stosować jedynie środki wychowawcze. W przypadku nieletnich pomiędzy 13. a 17. rokiem życia, działających z rozeznaniem przy popełnieniu występku skarbowego, możliwe było na podstawie art. 70 k.k. z 1932 r. skazanie na umieszczenie w zakładzie poprawczym. Treść art. 2 p.k.s. z 1936 r. wskazywała, że przepisy dotyczące postępowania z nieletnimi, zawarte w kodeksie karnym, miały zastosowanie jedynie do występków skarbowych. W przypadku wykroczeń skarbowych – art. 41 § 1 p.k.s. ustanawiał zasadę bezwzględnej nieodpowiedzialności nieletnich za te czyny. W myśl tego przepisu nieletni do lat 17 nie ulegali odpowiedzialności za wykroczenia skarbowe, za czyny te nie można było im wymierzyć kary porządkowej, przewidzianej jako zagrożenie za ten rodzaj czynu zabronionego, ani zastosować środka poprawczego. Zgodnie z art. 41 § 2 p.k.s., „władza karząca” – czyli władze skarbowe¹⁷ – stosowała wobec nieletnich jako środek wychowawczy: upomnienie oraz oddanie pod dozór odpowiedzialny rodzicom lub innym osobom mającym pieczę nad nieletnimi. Środki te, niebędące karami, miały na celu „uzupełnić widoczne zaniedbanie wychowawcze, które doprowadziło do naruszenia przepisów ustawy karnej”.¹⁸

Obok przedstawionej regulacji, dotyczącej traktowania nieletnich w zakresie występków skarbowych i wykroczeń skarbowych w prawie karnym skarbowym z 1936 r., należy zwrócić także uwagę na dwa przepisy tego aktu prawnego. Wiąże się to z tym, że w swojej treści posługiwały się one pojęciem „nieletni”. Pierwszym z nich był art. 30 § 1 p.k.s. Dotyczył on szczególnej instytucji prawa karnego skarbowego, znanej poprzednim ustawom skarbowym (występującej również i współcześnie), jaką była odpowiedzialność posiłkowa. Zgodnie z tym przepisem, za grzywny i koszty postępowania nałożone na zastępcę z powodu występku skarbowego, popełnionego w zakresie załatwiania cudzych spraw, można było uczynić odpowiedzialną posiłkowo osobę fizyczną lub prawną. Artykuł 31 § 2 p.k.s. wymieniał podmioty, które mogły występować w charakterze zastępcy. Jednocześnie z zakresu pojęcia „zastępcy” wyłączeni byli opiekun lub kurator ubezwłasnowolnionego, jak również nieletni usamowolniony. *Ratio legis* tego przepisu sprowadzało się do ochrony majątków tych osób przed odpowiedzialnością za występkę skarbowe ich ustawowych przedstawicieli.

Z kolei drugi – art. 34 p.k.s. z 1936 r. – wprowadził nową instytucję, która odnosiła się do nieletnich. Była to tzw. odpowiedzialność zastępcza. Zgodnie z tym artykułem, gdy nieletni popełnił występku skarbowy, wówczas karę grzywny przewidzianą za ten czyn (sprawcy dorosłemu, tj. liczącemu ponad 17 lat) można było wymierzyć osobie, pod której nadzorem lub opieką nie-

¹⁷ Były to urzędy celne, urzędy skarbowe akcyz i monopoli.

¹⁸ J. Makarewicz: *op. cit.*, s. 242.

letni pozostawał. Grzywna ta nie mogła być zamieniona na karę pozbawienia wolności. Zdaniem S. Śliwińskiego, przepis ten miał swoisty charakter. Na jego mocy osoba zobowiązana do dozoru lub opieki nad nieletnim była obowiązana, pomimo że sama nie ponosiła indywidualnie winy, do „wynagrodzenia” Skarbowi Państwa utraty grzywny, która nie była karą względem opiekuna, ale mogłaby stanowić karę, której w danym wypadku nie można by nałożyć na nieletniego. Ponadto nieletni nie mogli – zgodnie z przepisami k.k. – ulegać karze grzywny, gdyż przepisy nie dawały takiej możliwości. Możliwe było jedynie stosowanie wobec tej kategorii osób środków wychowawczych oraz umieszczenie w zakładzie poprawczym.¹⁹

Z innych regulacji dotyczących nieletnich, zawartych w p.k.s. z 1936 r., warto wynieść art. 210. Na podstawie tego przepisu nieletni sprawcy, którzy popełnili występki skarbowe niezagrożone karą pozbawienia wolności, ponosili za nie odpowiedzialność wyłącznie przed sądem.²⁰ Zastosowanie miały tu przepisy kodeksu postępowania karnego – art. 614–635. Według art. 614 k.pk., postępowanie toczyło się przed sądami grodzkimi.

Ostatnim przepisem w prawie karnym skarbowym z 1936 r. – posługującym się pojęciem „nieletniego” – był art. 295. Według tego przepisu, jeżeli nieletni był stroną, to odwołanie do wyższej instancji skarbowej bądź żądanie skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego mogli złożyć: matka, ojciec, małżonek, opiekun lub kurator. Rozwiązanie to było wynikiem tego, że nieletni nie mógł „samodzielnie” występować w postępowaniu.

NIELETNI W PRAWIE KARNYM SKARBOWYM W OKRESIE POWOJENNYM

Dwa pierwsze akty prawne z zakresu prawa karnego skarbowego okresu powojennego to: dekret prawo karne skarbowe z 1947 r. i ustawa karna skarbowa z 1960 roku. Zawierały one podobne rozwiązania prawne w odniesieniu do osób nieletnich jak prawo karne skarbowe z 1936 r., dlatego też omówię je łącznie.

Po pierwsze, należy wskazać, że obie te regulacje recypowały przepisy kodeksu karnego z 1932 r. w zakresie postępowania z nieletnimi, tj. art. 67–78. Przepisy tego kodeksu miały zastosowanie jedynie do czynów będących występkami skarbowymi.

Po drugie, nieletni „nie ponosili odpowiedzialności” – wg art. 44 p.k.s. z 1947 r., a w art. 42 u.k.s. z 1960 r. „nie odpowiadali” za wykroczenia skar-

¹⁹ Por. S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne*, Warszawa 1946, s. 588 i n.

²⁰ Według L. Peipera, przepis ten był wyrazem względów dla nieletniego, który po ukończeniu 13. roku życia, a przed ukończeniem 17. roku życia dopuścił się występkę skarbowego, niezagrożonego karą pozbawienia wolności. Por. L. Peiper, *Komentarz do prawa karnego skarbowego*, Kraków 1938, s. 211.

bowe. Przepisy te miały charakter bezwzględny. W obu przypadkach obligatoryjne było stosowanie środka wychowawczego, od czego władza karząca nie mogła odstąpić.

W obydwu wymienionych aktach normatywnych utrzymana została instytucja odpowiedzialności zastępczej. Prawo karne skarbowe z 1947 r. regulowało ją w art. 37–38, natomiast ustawa karna skarbową z 1960 r. w art. 35–36. Według przytoczonych przepisów, nieletni nie ulegali karze na podstawie art. 69 k.k. (do 13. roku życia lub w wieku pomiędzy 13. a 17. rokiem życia, gdy działali bez rozeznania), jeżeli popełnili czyn zabroniony odpowiadający znamionom występku skarbowego, wówczas za kwotę odpowiadającą grzywnie, jaką należałoby wymierzyć dorosłemu, można było uczynić odpowiedzialnym zastępczo osobę, pod opieką lub nadzorem której nieletni pozostawał. Grzywna taka, z mocy prawa, nie podlegała zamianie na areszt (karę pozbawienia wolności według u.k.s. z 1960 r.). Różnica pomiędzy odpowiedzialnością zastępczą a odpowiedzialnością posiłkową polegała na tym, że odpowiedzialny zastępczo był obowiązany uiścić kwotę nałożoną na niego, zamiast obciążania grzywną nieletniego. W literaturze wskazywano, że odpowiedzialność taka nie jest zastępczą odpowiedzialnością majątkową, lecz stanowi formę *quasi*-kary.²¹ Odpowiedzialność zastępcza miała charakter fakultatywny i była uzależniona od uznania organu orzekającego.

W stosunku do prawa karnego skarbowego z 1936 r., ujęcie odpowiedzialności zastępczej w prawie karnym skarbowym z 1947 r. i ustawie karnej skarbowej z 1960 r. było szersze. Wprowadzono bowiem przepisy, zgodnie z którymi odpowiedzialność zastępcza nie ustawała w razie śmierci nieletniego, jak również nie obciążała spadku.

Utrzymana została także zasada, że w sprawach nieletnich orzekały sądy, jeżeli czyny te należały do właściwości finansowych organów orzekających.

Ustawa karna skarbową z 1960 r. została zastąpiona ustawą karną skarbową z 1971 roku. Zmiana ta – najogólniej rzecz ujmując – związana była z uchwaleniem w 1969 r. kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego oraz kodeksu karnego wykonawczego. Spowodowało to konieczność dostosowania do ich rozwiązań prawnych prawa karnego skarbowego, w szczególności w zakresie ogólnych zasad odpowiedzialności.

W okresie obowiązywania ustawy karnej skarbowej z 1971 r., w zakresie odpowiedzialności nieletnich za czyny będące przestępstwami skarbowymi i wykroczeniami skarbowymi, możemy wyróżnić dwa okresy.

Pierwszy z nich obejmuje czas od chwili wejścia w życie ustawy karnej skarbowej z 1971 r. do 13 maja 1983 r., czyli do momentu wejścia w życie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 roku. Ustawa ta zastąpiła obowiązujące w zakresie postępowania z nieletnimi przepisy kodeksu karnego z 1932 roku. Drugi – to okres po 13 maja 1983 r., kie-

²¹ Zob. szerzej na ten temat: Śliwiński, *op. cit.*, s. 589.

dy zaczęły obowiązywać przepisy wymienionej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Tak więc można powiedzieć, że w okresie obowiązywania ustawy karnej skarbowej z 1971 r. odpowiedzialność nieletnich za czyny zabronione przez prawo karne skarbowe poddana była dwóm regulacjom prawnym.

W związku z tym, odpowiedzialność nieletnich do 1983 r. regulowały takie przepisy jak:

- art. 9 § 1 k.k. z 1969 r. wprowadzający zasadę, że odpowiedzialności karnej podlega się po ukończeniu 17. roku życia. Osoby, które nie miały ukończonych 17 lat traktowane były, na gruncie prawa karnego, jako osoby nieletnie;
- art. 69–78 k.k. z 1932 r. regulujące postępowanie z nieletnimi.

Należy zwrócić uwagę na treść art. 288 u.k.s. z 1971 roku. Zgodnie z tym przepisem, do czasu odrębnego uregulowania spraw związanych z zapobieganiem i zwalczaniem demoralizacji i przestępczości nieletnich zostały zachowane w mocy przepisy ustawy karnej skarbowej z 1960 r. w zakresie nieletnich, którzy dopuścili się czynów zabronionych przez ustawę pod groźbą kary – jako przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe. Czyny stanowiące dotychczas (wg u.k.s. z 1960 r.) występki skarbowe, z chwilą wejścia w życie u.k.s. z 1971 r. stały się na mocy art. 288 § 3 wykroczeniami skarbowymi. Podlegały one pod przepisy u.k.s. z 1960 r. jako występki skarbowe. Regulacja ta oznaczała, że zastosowanie do nich miały przepisy: art. 35–36 dotyczące odpowiedzialności zastępczej, art. 42 wyłączający odpowiedzialność za wykroczenia skarbowe (z jednoczesnym stosowaniem wobec nieletniego środków wychowawczych, które mogły orzekać finansowe organy dochodzenia) i art. 115, poddający odpowiedzialność nieletnich pod właściwość sądów.²²

Z chwilą wejścia w życie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w 1983 r., nieletni przestali podlegać przepisom ustawy karnej skarbowej z 1960 r., jak również utracił moc wspomniany już art. 288 § 2 i 3 u.k.s. z 1971 roku.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich wprowadziła „nową jakość” w zakresie traktowania nieletnich. W szczególności należy zwrócić uwagę na generalną zasadę, jaką jest kierowanie się dobrem dziecka przy stosowaniu środków przewidzianych w ustawie. W swojej treści nawiązuje ona do przepisów prawa karnego skarbowego. Wyrazem tego, pod rządami ustawy karnej skarbowej z 1971 r., było posługiwanie się pojęciem „przestępstwa skarbowego”. Termin ten stał się jednym z elementów definicji „czynu karalnego” (art. 1 § 2 pkt 2 u.p.n.), który w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich

---

²² L. Hochberg [w:] *Ustawa karna skarbowa z komentarzem*, pod red. M. Siewierskiego, Warszawa 1973, s. 519 i n.

stanowi – obok stwierdzenia demoralizacji w zachowaniu nieletniego – podstawę do podjęcia działań przewidzianych w ustawie.

Uchwalony 10 września 1999 r. kodeks karny skarbowy, który zastąpił ustawę karną skarbową z 1971 r., „utrzymuje” stan prawny, jaki istnieje od chwili wejścia w życie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wspomniany kodeks nie zawiera regulacji dotyczących odrębnego traktowania nieletnich, będących sprawcami przestępstw skarbowych czy wykroczeń skarbowych. W artykule 5 k.k.s samodzielnie, tj. niezależnie od kodeksu karnego z 1997 r., ustala zasadę, że przesłanką odpowiedzialności za przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe jest ukończenie 17 lat. Brak jest w k.k.s przepisu, który stanowiłby odpowiednik art. 10 § 2 k.k., pozwalającego na obniżenie granicy wieku poniżej 17 lat i wprowadzenie wyjątkowej odpowiedzialności nieletniego. Artykuł 5 § k.k.s stanowi natomiast odpowiednik art. 10 § 4 k.k. Przyjmuje on zasadę, że wobec sprawcy przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego, który popełnia któryś z tych czynów po ukończeniu 17., a przed ukończeniem 18. roku życia, sąd stosuje nie karę, lecz środki wychowawcze, lecznicze lub poprawcze przewidziane dla nieletnich. Przemawiać za tym mają okoliczności sprawy, stopień rozwoju sprawcy oraz jego właściwości i warunki osobiste.

W kodeksie karnym skarbowym pojęcie „nieletniego” występuje jeszcze w jednym przepisie, tj. art. 12. Przepis ten wyraża szczególną dyrektywę wymiaru kary lub środka karnego. Według niej, przy wymiarze kary lub środka karnego wobec młodocianego lub nieletniego sąd ma się kierować przede wszystkim celem wychowawczym.

Kodeks karny skarbowy nie daje podstaw do wymierzenia kary wobec nieletniego, chociażby przez fakt, że nie zawiera odpowiednika art. 10 § 4 k.k. Jak słusznie zauważa E. Bieńkowska, sens istnienia art. 12 § 3 k.k.s wydate się w związku z tym wątpliwy, a zastosowanie powinny mieć przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, zwłaszcza art. 3 wyrażający ogólną dyrektywę dobra dziecka.²³

Na zakończenie trzeba zwrócić uwagę, że „elementy” prawa karnego skarbowego znajdujemy także w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. W związku z tym wymienić należy takie przepisy jak:

- art. 1 § 2 pkt 2 u.p.n., który za jedną z przesłanek definicji czynu karnego uznaje czyn zabroniony przez ustawę jako „przestępstwo skarbowe”;
- popełnienie wykroczenia skarbowego może być uznane w pewnych przypadkach za przejaw „demoralizacji”; jednym z zachowań w myśl art. 4 u.p.n., świadczących o demoralizacji, jest między innymi stwierdzenie w zachowaniu nieletniego czynu zabronionego;

---

²³ E. Bieńkowska, *Kodeks karny skarbowy, wprowadzenie*, Warszawa 2000, s. 22 i n.

- art. 14 u.p.n. wskazuje, że w przypadku dopuszczenia się przez nieletniego czynu karalnego mają zastosowanie przepisy części ogólnej kodeksu karnego skarbowego, gdy więc czyn karalny będzie odpowiadał znamionom przestępstwa skarbowego, część ogólna tego kodeksu będzie odpowiednio stosowana, o ile ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie stanowi inaczej;
- art. 18 § 2 pkt 2 u.p.n., w myśl którego, jeżeli nieletni dopuścił się czynu karalnego odpowiadającego znamionom przestępstwa skarbowego, a postępowanie wszczęto po ukończeniu przez niego 18. roku życia, postępowanie toczy się na podstawie przepisów k.k.s.; wynika to z faktu odrębności postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe w porównaniu z kodeksem postępowania karnego;
- art. 30 § 5 u.p.n. wskazuje, że jeżeli nieletni dopuścił się czynu karalnego będącego przestępstwem skarbowym, to na rozprawę lub posiedzenie przed sądem może być wezwany przedstawiciel finansowego organu dochodzenia; w zależności od charakteru dobra, jakie naruszył ten czyn, będzie to przedstawiciel: urzędu celnego, urzędu skarbowego lub inspektor kontroli skarbowej (zob. art. 133 § 1 k.k.s.).

SUMMARY

The article is devoted to the problems connected with "minors" in fiscal criminal law. The author stresses the fact that both the juvenile law and the fiscal criminal law are specialized branches of substantive criminal law. They were created because they are to realize different aims. The juvenile law is to combat juvenile "criminality" and to prevent their demoralization. The fiscal criminal law is to protect the financial interests of the State Treasury and of the self-governing bodies from forbidden acts (fiscal offences and fiscal minor offences against taxes, duties, the rules of foreign-currency transactions, the organization of gambling and the privatization of the State Treasury's possessions. The term "juvenile offender" has been present in the fiscal criminal law from the statute on fiscal criminal offences from 1926 until the presently binding fiscal criminal code from 1999.

In the presently binding statute on juvenile offences, dating from 1982, the term "fiscal offence" constitutes one of the elements of the legal definition of the "punishable act". The stating of the commission of such an act by a minor is, together with demoralization, the basis for using the measures provided for by the statute.

Having the above in mind, the author states that there are clear connections between the two special branches of substantive criminal law, which can be specially seen in the fact that juvenile liability for act which constitute fiscal offences. Fiscal criminal law has also a provision creating the possibility to use, instead of punishment, the educational, corrective and medical measures in cases of offenders who are from 17 to 18 years old and who have committed fiscal offences and fiscal minor offences.